

CHƯƠNG 5. XÁC ĐỊNH GIỌNG, DỊCH GIỌNG, CHUYỂN GIỌNG

5.1. Xác định giọng.

Những dấu hiệu cơ bản để xác định điệu thức và giọng của một giai điệu là: Những dấu hóa theo khóa và bất thường, cấu trúc của bản thân giai điệu, âm chủ của nó và các âm tựa tạo thành hợp âm ba chủ.

Có thể phán đoán về âm chủ căn cứ vào âm kết thúc của giai điệu, nhưng không phải bao giờ cũng như vậy. Không ít trường hợp âm kết thúc lại không phải là bậc I, như thường thấy trong các ca khúc dân gian.

Âm mở đầu giai điệu cũng vậy, không phải bao giờ cũng là âm bậc I.

Ví dụ 116:

Ví dụ trên đây là một bài dân ca Nga phổ biến, bắt đầu bằng bậc V. Âm La là âm tựa của đoạn một, phối hợp với một âm tựa khác (âm Fa - bậc III), cả hai âm này đều chưa bộc lộ tính chất chủ âm. Chỉ ở đoạn hai của bài hát mới xuất hiện hình hài của hợp âm ba chủ (quãng năm đúng Re - La). Bài hát kết thúc ở bậc III.

Tiếp theo là một ví dụ khác ở điệu thứ. Căn cứ vào những dấu hóa theo khóa và dấu hóa bất thường cũng như cấu trúc của bản thân giai điệu, có thể xác định đây là giọng Mi thứ tuy giai điệu bắt đầu bằng bậc V và kết ở bậc II.

Ví dụ 117:

Dân ca Ukraina "Bồ câu đã bay"

Khi giai điệu có phần đệm, việc xác định điệu thức và giọng đơn giản hơn nhiều. Các hợp âm của phần đệm giúp ta xác định được điều nói trên. Hợp âm kết thúc bao giờ cũng là hợp âm ba chủ, trừ rất ít trường hợp ngoại lệ.

Điều nhận xét trên đây liên quan tới mọi loại hình âm nhạc.

Ví dụ 118:

Vui

N Mía - xcop-xki
"Gọi nhau theo hướng dẫn"

5.2. Dịch giọng

Nhạc sĩ sáng tác lựa chọn cho tác phẩm của mình giọng phù hợp nhất về âm điệu và tầm cỡ với nội dung đã dự kiến. Tuy nhiên, mọi tác phẩm âm nhạc đều có thể dịch sang một giọng khác, cao hơn hoặc thấp hơn giọng nguyên bản.

Việc chuyển giai điệu hay toàn bộ tác phẩm âm nhạc từ giọng này sang giọng khác gọi là *dịch giọng*.

Dịch giọng được sử dụng rộng rãi trong hoạt động âm nhạc thực tế. Tùy theo tầm cỡ giọng hát các ca sĩ biểu diễn tác phẩm ở loại giọng thuận tiện cho mình. Như ta biết, cùng một bài hát hay một bản romance, người ta in để phát hành ở các giọng khác nhau cho phù hợp với tầm cỡ của các loại giọng hát.

Dịch giọng cũng được sử dụng khi chuyển biên một tác phẩm từ nguyên bản sang cho nhạc cụ khác biểu diễn, ví dụ một tiểu phẩm violon chuyển biên cho viola hay violoncello.

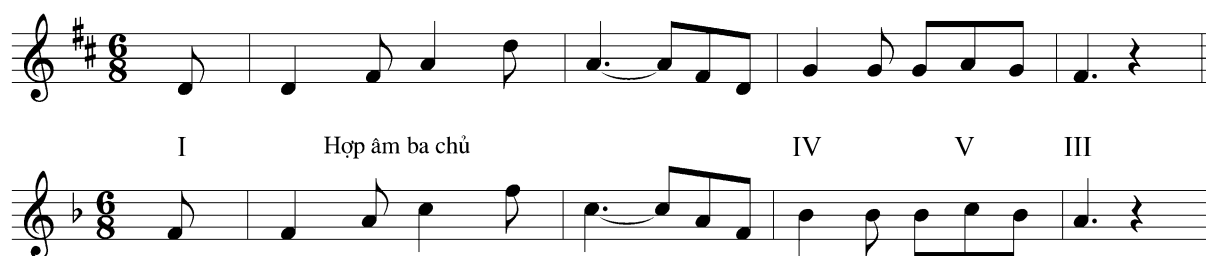
Tiến hành dịch giọng bằng ba phương thức:

- 1, Dịch theo quãng đã ấn định
- 2, Thay đổi các dấu hóa theo khóa
- 3, Thay khóa

Khi dịch giọng theo quãng đã định, cần xác định xem giọng cần dịch sang là giọng gì. Chẳng hạn, từ giọng Rê trưởng dịch lên một quãng ba thứ, giọng mới sẽ là Fa trưởng. Bên cạnh khóa sẽ đặt dấu b (Si^b). Tất cả các nốt nhạc được dịch sang giọng F trưởng sau khi đã xác định xem chúng tương ứng với những bậc và âm nào của giọng nguyên bản.

Ví dụ về dịch giọng lên một quãng 3 thứ:

Ví dụ 119:

Phương pháp thứ hai là dịch giọng một nửa cung chromatic đi lên hoặc đi xuống. Trong trường hợp này ta thay đổi các dấu hóa theo khóa, các nốt giữ nguyên còn các

dấu hóa bất thường được thay đổi nâng cao hay hạ thấp cho phù hợp với hóa biểu mới, thí dụ như: dịch chuyển La^b trưởng về La trưởng:

- Thay bốn dấu giáng trong hóa biểu thành ba dấu thăng.
- Các dấu hóa bất thường thì: các dấu hoàn thay bằng dấu thăng, các dấu giáng thay bằng dấu hoàn.

Ví dụ dịch giọng lên nửa cung chromatic.

Ví dụ 120:

Dân ca Nga
"Đọc theo dòng sông"

As - dur

A - dur

Phương pháp thứ ba là chọn một loại khóa mà trong đó âm chủ của giọng mới viết cùng dòng với âm chủ của nguyên bản. Phương pháp này ít dùng hơn hai phương pháp kia và đòi hỏi phải biết cách đọc thông thạo mọi thứ khóa.

5.3. Chuyển giọng

5.3.1. Chuyển giọng và chuyển giọng tạm.

Chuyển giọng là chuyển sang một giọng mới và kết thúc cấu trúc âm nhạc ở giọng đó.

Chuyển tạm là thay đổi giọng trong cấu trúc không cùng cố chủ âm mới.

Chuyển tạm thường mang tính chất nhất thời, nó là phương tiện làm nổi lên (nhấn mạnh) trong một thời gian ngắn chức năng của một số hợp âm nằm trong kết cấu âm nhạc.

Ví dụ 141: chuyển giọng tạm.

Allgretto M.Glin - ca "Yêu em hoa hồng xinh đẹp"

Bài này ở giọng D-dur, ô nhịp 5 và 6 chuyển giọng tạm sang giọng e-moll.

Ví dụ 142: chuyển giọng.

Allegretto A. Đa - gro - mus - xki "Tuổi mười sáu"

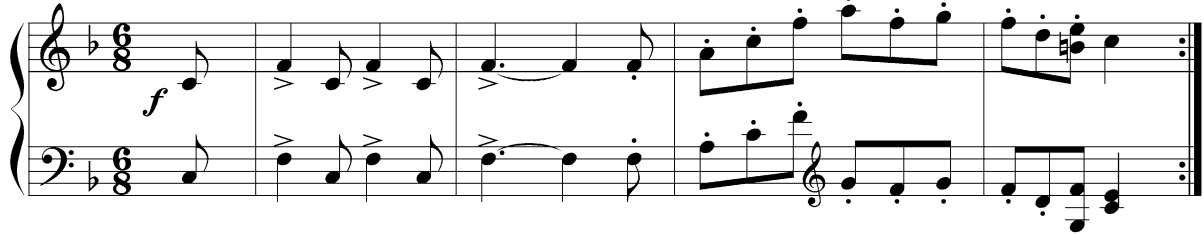
Bài này bắt đầu ở giọng C-dur, từ ô nhịp thứ 5 chuyển sang giọng G-dur.

Phần lớn các trường hợp chuyển hẳn sang giọng khác đều có kèm theo sự xuất hiện trong giai điệu những dấu hóa bất thường. Nhưng cũng có khi chỉ có thể phán đoán về sự chuyển điệu đó theo phân đệm vì dấu hóa chỉ xuất hiện ở bè dưới.

Ví dụ 143:

R. Su - man "Khúc người đi săn"
sáng tác 68, số 7

Lạnh lẽo và vui tươi

5.3.2. Chuyển giọng sang các giọng họ hàng.

Chuyển giọng được sử dụng rộng rãi trong âm nhạc. Vốn là một phương tiện diễn cảm có ý nghĩa nghệ thuật lớn lao, chuyển giọng làm cho âm nhạc đa dạng hơn và hỗ trợ sự phát triển của nó. Vì các giọng họ hàng liên kết lại với nhau bằng thành phần âm thanh chung cho nên đối với tai người nghe, việc chuyển về các giọng họ hàng là sự chuyển giọng có tính kế tiếp và phù hợp với quy luật hơn cả. Thường hay gặp hơn cả là chuyển giọng về giọng át và giọng song song của nó. Chuyển về giọng hạ át và giọng song song của nó thường chỉ là chuyển tạm.

Ví dụ 144: "Điệu Menuet" của J.S.Bach (trích đoạn), chuyển giọng sang giọng song song từ dmoll sang Fdur.

CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP

a) Câu hỏi

- 5a1. Xác định giọng của bản nhạc phải dựa vào các yếu tố nào?
- 5a2. Thế nào là hai giọng song song? Nêu ví dụ?
- 5a3. Thế nào là hai giọng cùng tên? Nêu ví dụ?
- 5a4. Trình bày cách xác định tên giọng thứ theo giọng trưởng song song? Nêu ví dụ?
- 5a5. Giữa hai giọng cùng tên, có mấy âm khác nhau?
- 5a6. Thế nào là dịch giọng?

5a11. Phân tích sự khác biệt giữa dịch giọng và chuyển giọng trong âm nhạc?

5b5. Chuyển dịch giai điệu sau xuống quãng 2 trưởng: (Mi thứ xuống Re thứ).

Nhạc: LÊ QUỐC THẮNG

5b6. Chuyển dịch giai điệu sau lên quãng 3 trưởng: (Fa trưởng lên La trưởng).

Đưa cơm cho mẹ đi cày

(Trích)

Nhạc: HÀN NGỌC BÍCH

5b7. Hãy phân tích về thủ pháp chuyển giọng trong một số ca khúc sau:

- *Bác Hồ, người cho em tất cả* (Hoàng Long- Hoàng Lân)
- *Tiếng chuông và ngọn cờ* (Phạm Tuyên)
- *Tuổi đời mệnh mông* (Trịnh Công Sơn)
- *Một mùa xuân nho nhỏ* (Trần Hoàn)
- *Bóng cây kơ-nia* (Phan Huỳnh Điểu)
- *Người Hà Nội* (Nguyễn Đình Thi)

5b8. Viết cấu trúc âm nhạc gồm 2 đoạn đơn, đoạn a viết ở giọng Do trưởng, đoạn b viết giọng Do thứ.

c) Bài tập trên đàn

5c1. Thực hiện giai điệu dưới đây, sau đó chuyển dịch lên quãng 2 trưởng.

Bài ca đi học

Nhạc: PHAN TRẦN BẢNG

5c2. Thực hiện giai điệu dưới đây, sau đó chuyển dịch xuống quãng 2 trưởng.

Ánh trăng hòa bình

Nhạc: HỒ BẮC

5c3. Thực hiện trên đàn piano hoặc đàn phím điện tử giai điệu sau:

Giữ lại cho em

Tình cảm

Nhạc và lời: LÊ ANH TUẤN

The musical score is written in 4/4 time. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is simple and melodic, with lyrics written below the notes. The score is divided into systems, with line numbers 4, 7, 10, 13, 16, 19, and 22 indicating the start of new lines of music. The lyrics are in Vietnamese and describe a nostalgic memory of a childhood friend.

Giữ lại cho em nhé bốn mùa yêu dấu bên trường xưa. Vui đùa giữa nắng
mưa hồn nhiên hát khúc ca tuổi thơ. Giữ lại cho em nhé những dòng lưu bút bao ngày
qua. Tiếng thầy cô thiết tha, lòng vương vấn mãi không rời xa.
Mai em qua ngàn con sóng, mai em đi về biển rộng. Nhưng trong tim còn lưu luyến
Nơi cho em bài học mới, tay trong tay hòa tiếng cười. Nơi cho tim đây nhựa sống...
nơi đây tháng ngày xanh mênh mông.
...cho những cánh cò bay qua
sông. Giữ lại trên môi những nụ
cười, như thuở nào áo trắng mộng mơ. Giữ lại trong tim
những kỉ niệm, suốt một thời yêu mến trường xưa.

Hướng dẫn tự học

a) Câu hỏi

5a1. Xác định giọng của bản nhạc phải dựa vào các yếu tố nào?

-Xác định giọng phải dựa vào hoá biểu và âm kết thúc.

-Khi bản nhạc kết thúc không về âm chủ, cần xác định giọng dựa vào những âm ổn định.

5a2. Thế nào là hai giọng song song? Nêu ví dụ?

-Để trả lời câu hỏi này, cần đọc giáo trình ở mục 2.1.

5a3. Thế nào là hai giọng cùng tên? Nêu ví dụ?

-Để trả lời câu hỏi này, cần đọc giáo trình ở mục 2.2.

5a4. Trình bày cách xác định tên giọng thứ theo giọng trưởng song song? Nêu ví dụ?

Từ âm chủ của giọng trưởng, đi xuống quãng 3 thứ sẽ xác định được âm chủ của giọng thứ song song. Ví dụ giọng trưởng là Fa trưởng, giọng thứ song song sẽ là Re thứ; giọng trưởng là La trưởng, giọng thứ song song sẽ là Fa thăng thứ...

5a5. Giữa hai giọng cùng tên, có mấy âm khác nhau?

Giữa hai giọng cùng tên có 3 âm khác nhau về cao độ, đó là âm bậc III, bậc VI và bậc VII.

5a6. Thế nào là dịch giọng?

-Để trả lời câu hỏi này, cần đọc giáo trình ở mục 3.2.

5a7. Trình bày các loại dịch giọng?

Có 3 loại dịch giọng là dịch giọng theo quãng, dịch giọng bằng cách thay đổi hoá biểu và dịch giọng bằng cách thay đổi khoá nhạc.

5a8. Chuyển giọng là gì?

Chuyển giọng là chuyển sang một giọng mới và kết thúc cấu trúc âm nhạc ở giọng đó.

5a9. Dấu hiệu thông thường của chuyển giọng là gì?

Thường có sự xuất hiện những dấu hóa bất thường trong giai điệu.

5a10. Chuyển tạm là gì?

Chuyển tạm là thay đổi giọng trong cấu trúc không củng cố chủ âm mới.

5a11. Phân tích sự khác biệt giữa dịch giọng và chuyển giọng trong âm nhạc?

Sử dụng kiến thức đã biết để phân tích về sự khác biệt này.

b) Bài tập viết

5b1. Sử dụng những kiến thức đã học, viết đoạn a ở giọng Do trưởng (dài 16 nhịp $\frac{2}{4}$) rồi viết tiếp đoạn b ở giọng Do thứ.

-Mục tiêu của bài tập này không phải để viết được những giai điệu hay, mà người học cần thể hiện đúng những yêu cầu của bài tập.

-Đoạn nhạc viết ở giọng Do trưởng không viết hoá biểu, nên sử dụng nhiều âm Do, Mi, Sol.

-Đoạn nhạc viết ở giọng Do thứ có hoá biểu 3 dấu giáng (Si giáng, Mi giáng, La giáng).

-Kết thúc bản nhạc ở âm Do.

Thực hiện một số bài tập tiếp theo tương tự.

5b7. Hãy phân tích về thủ pháp chuyển giọng trong một số ca khúc sau. Ví dụ:

- *Bác Hồ, Người cho em tất cả* (Hoàng Long- Hoàng Lê): Đây là một ca khúc được phổ từ thơ của Phong Thu. Bài hát viết ở hình thức 2 đoạn đơn: đoạn a viết ở giọng Do trưởng, riêng câu cuối đoạn a đã chuyển sang giọng Son trưởng, với dấu hiệu là âm Pha thăng. Đoạn b viết ở giọng Sol trưởng.

- *Tiếng chuông và ngọn cờ* (Phạm Tuyên)

- *Tuổi đời mệnh mông* (Trịnh Công Sơn)

- *Một mùa xuân nho nhỏ* (Trần Hoàn)

- *Bóng cây kơ-nia* (Phan Huỳnh Điểu)

- *Người Hà Nội* (Nguyễn Đình Thi)

5b8. Viết cấu trúc âm nhạc gồm 2 đoạn đơn, đoạn a viết ở giọng Do trưởng, đoạn b viết giọng Do thứ.

Sử dụng kiến thức đã học để thực hiện bài tập này.

c) Bài tập trên đàn

5c1. Thực hiện giai điệu, sau đó chuyển dịch lên quãng 2 trưởng.

-Cần đàn giai điệu bản gốc cho thuần thục, sắp xếp ngón tay hợp lí, đàn kết hợp đọc tên từng âm.

-Đàn giai điệu bản mới chậm, kết hợp đọc tên từng âm.

Thực hiện bài tập 5c2 tương tự.

5c3. Thực hiện trên đàn piano hoặc đàn phím điện tử giai điệu sau:

- Đàn chậm kết hợp đọc tên từng âm.

- Cần sắp xếp ngón tay hợp lí.

- Thể hiện sắc thái của bản nhạc.